

KÖY TOPLUMLARI İLE İLGİLİ KALKINMA ÇALIŞMALARINDA ENTNOLOJİK (SOSYAL ANTROPOLOJİK) ÇALIŞMALARIN YERİ

Prof. Dr. Nermin ERDENTUĞ

Etnoloji Kürsü Profesörü

Türkiye Türk toplumu, toplumsal ve ekonomik bakımlardan derin farklar gösteren ve hâlâ birbirinden ayrı çağlarda yaşayan iki farklı yapıya sahiptir.

- 1) Türkiye'nin şehir toplulukları
- 2) Türkiye'nin Köy-Kır toplulukları.

Nüfusumuzun 2/3 sinin yaşadığı köyler, toplum bakımından özel bir önem taşıyan bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Köy ve köylümüzün kalkınması davası her zaman aktüel bir konu olarak kendini göstermiştir. Köy kalkınması dâvası ise evveleminde, köyün maddi yapısından başlayarak, yerleşme, ulaşım ve tarımsal konularına ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel problemlerine kadar çözüm yolları bulmak ve bilhassa köylünün yetişme ve hayat seviyesini yükseltmek amacı ile yapılacak eğitim çalışmaları ile ilgilidir.

Kalkınmamızın her cephesinde birinci şart, köylümüzün dâvalarını anlaması ve kendilerine yardım etmek isteyenlere uzak durmamalarını temin etmektir. Diğer taraftan, köylünün kalkınmaya hazırlanışında yeni hamlelere muhtaç olduğumuz da bir gerçektir. Köylü ise çoğu zaman köy kuruluşlarında olduğu kadar köy yaşantılarında da büyük payı olan görenek ve geleneklerinin etkisi altında yani muhafazakârlığı içinde kapanmış durumdadır. Bu halde köylünün kalkınma için hazırlanması gereği açıktır. Ancak, bu hazırlık devrinden evvel köylüyü maddi ve manevi dünyası içinde tanımak ve bilmek zarureti derhal hatırlanmalıdır. İnsan topluluklarını tanımak için de her şeyden önce, insan davranışını ve insan münasebetlerini idare eden kaideleri yani toplumların görenek ve geleneklerini bilmek gerekir.

Bu husus bütün insanlık için (basit-ilkel toplumlardan modern şehir ve köy toplumlarına kadar) toplumu sevk ve idare bakımından olduğu kadar toplum kalkınmasında (ister ilkel ister modern olsun) dikkate alınmalıdır¹. Bu halde burada Sosyal bilimlerden, Etnoloji (diğer adı ile Kültürel veya Sosyal Antropoloji), sosyoloji gibi disiplinlerden faydalanmak

1 . Prof. Dr. Nermin ERDENTUĞ, Hal Köyünün Etnolojik tetkiki önsöz 1956

gereği açıktır. Nitekim son yıllarda, ilkel (primitive) kültürlerin batı medeniyeti ile temas sonunda yok olmaları veya değişmiş bulunmaları yüzünden, Etnoloji ve Sosyal Antropoloji çalışma yönlerini artık kır-köy toplulukları üzerine çevirmişlerdir. Bu halde burada bu bilimlerin, özellikle Etnoloji (Sosyal Antropoloji) nin göstereceği bilimsel esasların, köy toplulukları ve kültürlerini her cephesi ile tanıtmakta ve onların mes'e-leleri ve davalarında hareket noktalarının tayin etmekteki rolü ve önemi açıktır. Bunun için de Anadolu köylerinin bölge bölge yapılacak rehber çalışmaları ile tanınması ve hazırlanması gerekecektir. Böyle çeşitli yönlerden ele alınacak çalışmalar sonunda tesbit edilecek köylü eğilimleri ve geçeklerine göre köy sorunları ve işleri planlanacaktır. Nitekim, Ankara çevresi köylerinde yapmış olduğumuz (Sosyal Hizmet öğrencileri ile birlikte) bu nevi bir araştırma, bize şimdiden köy'ün bir kaç meselesinin çözümünde takib edilecek ilkeleri vermiştir: köylerimizde köylüyü işlerinde teşvikçi bir temayül takib edilmelidir. Buna göre, köylerin sorumlularını kendilerinin çözmelerine bırakmak ve hükümetin de ona yardımcı olmayıp buna zorlanması yersizdir ¹.

Şüphesiz köyün kalkınmasında bir ikinci şart da İdare'nin hazırlanmasıdır. Devletin köye doğru hizmet ve gayretlerini bütün köylere kısa zamanda ulaştırması için "Hizmetleri merkezlerde toplama" imkânları üzerinde durulmalıdır. Bununla beraber, kanaatimce, bütün köy konularında (davalarında) hedefimiz, toplumların ihtiyaç ve çabalarını bir araya getirmek ve amaca uygun yön vermekle beraber, bu yönelmenin uygulandığı ortam'ın özelliklerini de göz önünden uzak tutmamak gerekir: Filistin'de ve Arabistan'da başarı ile yürütülebilen bir organizasyon Türkiye'de başarısızlığa uğrayabilir. Bunun nedenleri ise, toplumun geleneğinde yani kendi dünya görüşünde saklıdır. Bir örnek olarak davalarımızdan birini ele alalım: şüphesiz köylerimizde ele alınması gereken çeşitli konulardan biri ve ilk plânda değilse bile hemen ondan sonra ele alınması gereken tedbirlerden biri "Sosyal Yardım konusu ve tedbirleri"dir. Bunun için köyün her dâvasında olduğu kadar bu konuda da köy toplumu içinde kurulacak organizasyonlarda takip edilecek ilkelerin tesbitinde, toplumun kolay kolay söküp atamayacağı ve çok defa bir mania olarak kullanacağı görenek ve gelenekler diğer deyimi ile Sosyal değerler ve eğilimler dikkate alınmalıdır. Çünkü köylüye istediğini yaptıramamamızın bir sebebi de, onların değer sistemlerini görenek ve geleneklerini hülâsa kültürlerini ² tammayışımızdır.

1 . Prof. Dr. Nermin ERDENTUĞ, Ankara İli Köylerinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Antropoloji bakımından bir araştırma. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından bastırılmıştır. Sosyal Hizmetler G. M. Yayınları. sayı: 45

2 . Görenek ve geleneklerin etkilerinin tahliline dayanarak bir toplumun kültürü "görenekler topluluğu" şeklinde tarif edilmiştir. Ancak, artefact'lar burada kültüre dahil edilmemiştir. İnsanı diğer hayvanlarla karşılaştırırken davranışların mahsulünü ele almaktan ziyade davranışlar esas alınmıştır. Bak. Slotkin, Social Anthropology Sah. 76

Bu halde köyün her çeşit problemini çözmek için olduğu kadar, bu konu da köy ortamına girmek, mahallinde müşahede (fieldwork) yapmak¹ ve bu ortamı tanımak gereği açıktır. İşte bu düşünce ve endişe ile, 1962 yazında Ankara Köylerinde tarafımdan hazırlanmış olan anketlerin uygulanması² sonunda elde edilen cevapların yine tarafımdan değerlendirilmesi, önemi küçümsenmeyecek bazı sonuçlar vermiş bulunmaktadır. Şöyleki, bu rehber çalışma, Ankara İli köyleri için, Sosyal hizmet işlerinde köylüyü teşvik ve çabaları aynı hedefe toplamakda dikkate alınacak köylü eğilimleri ve örneklerini tesbite; Ankara Çevresinde, İlçe teşkilât merkezine bağlı olmak şartıyla köyde veya köy ünitelerinde kurulacak sosyal kurumlarının imkânları, çeşitleri ve işleyişleri hakkında bazı esasların (Köy toplum eğilimlerine dayanarak) kaydına; yine köy toplumunda sosyal hizmet alanında en etkili olabilecek liderin tâyini ve bu liderlerden istenecek özelliklerin kazanılmasında dikkate alınacak şartların tesbitine imkân vermiştir.

Bu çalışma bir taraftan da, sosyal yardım sahasında "insan unsurunu harekete getirmek ve köyde mevcut imkânları bu alanda yararlı ve verimli hale getirmekte dikkate alınacak esasları vermek suretiyle, köy davamızın bir cephesine düzen getirecek yolları göstermiştir. Bu halde bu nevi çalışmaların köy kalkınmasına yapacağı hizmet açıktır. Diğer taraftan bu çalışma örneği kanaatimizce, köyde çalışacak Devlet sektörlerinin, ister sosyal yardım ister diğer yönlerden olsun, köy mes'elelerinin çözümünde evveleminde bu çeşit ve bu ölçüde araştırmalara baş vurmaları gereğini de meydana koymaktadır. Çalışmamızda tesbit ettiğimiz sonuçlar bu hususu bize kabul ettirmektedir. Buna göre, Ankara Köylerinde, köye mahsus konulardan biri olan "boş zamanların değerlendirilmesi" nden tutunuz da mesken, arazi ve işçilik gücü (labor migration) etkileri ve bunun köye-şehre ortak olan sosyo-ekonomik cepheleri ve köylünün eğitimi gibi köy mes'elelerinin kaydı; memleketimiz için önemli sosyal mes'delerden biri olan ve özellikle Anadolunun bazı bölgelerinde toplumu ve hükümeti işgal eden kan dâvası, nihayet ağalık, şeyhlik gibi kurumlar ve bunların nüfuz dereceleri gibi köy gerçeklerinin tesbiti; ancak bu nevi etüdlerle ve köy toplumunu inceleme metodlarını ve köy kültürü özelliklerini bilen Etnoloji (Sosyol Antropoloji) bilgisile mücehhez araştırmacılar tarafından yapılmalıdır.

Nitekim, yukarıda söz konusu araştırmanın verdiği sonuçlar Ankara çevresi köyleri için önemle dikkate alınması gereken özelliklerdir³: bu çevrede köyde en itibarlı şahıslar arasında köy öğretmenin aldıkları sonuncu derece ve buna karşılık köy imamının ikincilik derecesi çok manâlıdır. Bu halde Ankara köylerinde "toplum içinde öğretmenin durumu" mes'eleleri vardır ve bunun nedenleri araştırılıp durumu düzeltme yolları aranma-

1. Fieldwork metodu ile.

2. Bu anketleri, Sosyal Hizmet 1962 yılı II nci sınıf öğrencileri uygulamıştır.

3. Bu çalışma, IUAES'in Londra toplantısı'na sunulmuştur. Nisan 12-19, 1965.

lıdır. Öte yandan, aynı çevre köyleri "imam"ı köy için başarılı bir sosyal hizmet lideri olarak kazanmak yolunda Sos. Hizmet uzmanlarına çok şeyler vâd etmektedir. Köyde sosyal yardım alanında çalışacakların üzerinde duracakları meseleler bu kadarla kalmamaktadır. Yapılmış olan bu araştırmaya göre, dinî vazifenin ifası endişesine dayanan ve çoğu köy sosyal yardım meselelerini cevaplandıran görenek ve geleneklerin bazıları Ankara köylerinde hâlâ devam etmektedir. Bu çevre için, köylerin yarısında bugün halâ "yetimlere yardım" işi birinci derecede bir akrabalık vazifesi icabı, sonra köy hemşerilik ve komşuluk icabı yapılmaktadır. Ancak, eskiden beri köy toplumunun başlıca yardım şekli olan "imece" yardımı unutulmaya başlanmış ve hele akrabalık ve komşuluk icabı yapılan yardım şekilleri (görenekler ve gelenekler) o nisbette gevşemiş görülmektedir¹

Bununla beraber, "imece ile yardımlaşma" ruhunu teşvik yollarını aramak²; köyde yetimlere bir yardım şekli olan "yetimleri büyütme" geleneğini ihya ederek şehirdekinin benzeri "koruyucu aile" organizasyonunu kurmayı denemek köy toplumunu tanımak yollarını bilen yani köy kültürü bilgisi (Etnoloji yani Sosyal Antropoloji) ile mücehhez sosyal yardım uzmanlarına düşen vazifelerdir.

Nihayet, köy kültürü araştırmacılarının (Etnolog'ların sosyal yapı ve münasebetler üzerinde çalışanların) köy toplumu hayatı ile ilgili olarak tesbit ettikleri birçok özellikler ve davranışlar, köyde çeşitli konularda iş görececek ilgililerin çalışmalarına ışık tutacak ve yol gösterecek mahiyettedir. Şöyle ki, köyde aile, akrabalık toplum yapıları ve münasebetlerini (davranışlarını) toplum hayatının ekonomik, politik ve diğer cephelerinin işleyişini ve topyekün kültür tipini (cultural pattern) bilen eğitimci, ekonomist, sosy. yar. uzmanı, sağlık memuru vs. köye getirecekleri bigiyi, yenilikleri, metodları kabul ettirmede ve köylüyü sevk ve idarede ve kuracakları organizasyonların devamında ve başarısında³ en etkili yolları bulmayı ve seçmeyi bilecektir.

Netice olarak, toplumların kalkınmasında yapılacak plânların tanzim ve uygulanmasında Etnolog veya Sosyal Antropolog'ların ilmi yardımları ve rolleri inkâr edilemez. Nasıl ki II Dünya harbinden sonra Dünya ilkel toplumlarını, özellikle Pasifik adaları yerlilerini kalkındırma ve geliştirmede, sömürgeci devletler (6 Hükümet) tarafından uygulanan idarî ve bilimsel plânlama ve uygulamada iş görenler, yani vali, müşavir ve uzmanlar ya bizzat Etnolog (yani sosyal Antropolog-

1. Bu hal, Orta Doğu memleketlerinin özellikle Türk köylerinin süratle maruz kalmakta olduğu kültür değişmelerine bağlanmalıdır.

2. İmece'nin tesanüdü perçinlemekteki rolü hatırlanırsa.

3. Köyde kurulacak organizasyonları köy gerçeklerine ve temayüllerine dayandırmak gerekir. Aksi halde bu organizasyonlar çökmeğe mahkûmdur.

lardır); ve yahut müşavir olarak tayin edilmiş Etnologlardır¹. Çünkü ancak bu uzmanlar sayesinde yerli halkla temas ve onların davranışını müşahede etmek ve yerlilerin yaşayış ve düşüncesini anlamak mümkün olabilmiştir. Böylece Güney Pasifik politik organizasyonu metod ve prensipleri; toprağa tasarrufu, mübadele ve ticaret münasebetleri; evlenme ve ayrılma ve şahsiyetin sosyalleşmesi konuları tanınarak, bahis konusu toplumun gelişmesi için çizilen plân ile ilgili otorite (burada güney pasifik komisyonu) ve fertler (idari makamlar) arasında koordinasyon ve Kooperasyon sağlanabilmiştir.

Nihayet, gelişme yolunda olan toplumların (ister ilkel, ister köy toplumları olsun) kalkınma hamlelerinde, Etnolog veya Sosyal Antropolog ve Sosyolog'dan görülecek yardım büyüktür ve zaruridir. İşte bu zaruretlerdir ki son 30 yıldan beri Etnolog veya sosyal Antropolog'ların dikkatleri, hususile, yeryüzü ilkel kültürlerinin Batı medeniyeti ile temastan sonra kaybolmuş veya değişmiş olmalarından ötürü, köy toplumları (traditional societies) üzerinde toplanmıştır².

Böylelikle Etnolojinin sosyal yapı ve kültür münasebet ve değişmelerini inceleyen sahası yani diğer deyimle Sosyal Antropoloji, bugün sosyal ilimler arasında en zaruri, verimli ve geniş uygulama sahası bulan "Tatbiki ilim" hüviyetini kazanmış bulunmaktadır³.

Bibliyografya:

NERMIN ERDENTUĞ. *Ankara İli köylerinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Antropoloji bakımından bir araştırma*. Sos. Hiz. G.M. araştırmaları. Sayı: 45 1966 Ankara.

NERMIN ERDENTUĞ. *Hal Köyünün Etnolojik tetkiki*: 1956. Ankara.

A. p. ELKIN. *Social Anthropology in Melanesia*. 1953. London.

RUTH BENEDICT. *Patterns of Culture*. 1949. London.

M. J. KERSKOVITS. *Cultural Anthropology*. 1955. Newyork.

1 . A.P. Elkin, Social Anthropology in Melanesia. 1953. Oxford University Press. London

2. Ruth Benedict, Patterns of Culture 1949. London.

3. M. J. Herskovits. Cultural Anthropology. 1955. Newyork.